

REFERENCES

1. Bahmutc'ka O. K. Incpektuvannja poboty vchytelja / O. K. Bahmutc'ka // Pad. shkola. – 1960. - №9. – P. 65-71.
2. Begej V. M. Kompleksnyj plan upravlinnja navchal'no-vyhovnym procesom u zagal'noosvitnij shkoli / V. M. Begej // Visnyk l'viv. un – tu. Ser. ped. – 1987. – Vyp. 10. – P. 72 – 79.
3. Bereznjak Je. S. Planuvannja roboty shkoly / Je. S. Bereznjak // Rad. shk. – 1978. – №8. – P. - 75-82.
4. Bojko M. F. Z docvidu oporganizacii' vnutpishn'oshkil'nogo kepivnyctva i kontpolju / M. F. Bojko // Pad.shk. –1966. – №9. – P.88-97.
5. Bondap A. D. Organizacija vnutpishn'oshkil'nogo kontrolju / A. D. Bondap. – K., 1958. – 128 p.
6. Karamushka L. M. Aktual'ni problemy psihologii' upravlinnja osvitnimy zakladamy / L. M. Karamushka // Visn. Kyi'v. un – tu im. Tarasa Shevchenka. Ser.: Sociologija. Psihologija. Pedagogika. – 1998. – Vyp. 5. – P. 27 – 30.
7. Hrikov E. N. Vnutryshkol'nij kontrol': sostojanye, koncepcyy, perspektyvi razvytyja / E. N. Hrikov. – Lugansk, 1994. – 177 p.

УДК 378.14:81 – 115

СПЕЦИФІКА ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПИСУ АРЕАЛЬНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Лісковацька Х. М.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна

kharkivska_hgpa@ukr.net

У статті розглядаються головні ознаки ареальних фразеологізмів (фразеологічне значення, компонентний склад, граматичні категорії, відтворюваність, цілісність, емоційність, образність, експресивність, оцінність), наводиться класифікація (порівняльні фразеологізми, каламбурні вислови, фразеологізми, що виникли на основі метафоризації й метонімізації), досліджується періодизація фразеології як науки загалом та ареальної фразеології зокрема, вивчається досвід лексикографічного опрацювання діалектної фраземіки Б. Ларіна, С. Бевзенка, А. Сагаровського, В. Ужченка і Д. Ужченка, Г. Доброльожі, В. Чабаненка та інших, аналізуються приклади словникових статей з найбільш відомих лексикографічних праць.

Ключові слова: фразеологія, лексикографія, діалект, словникова стаття, класифікація, періодизація.

СПЕЦИФИКА ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ АРЕАЛЬНОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ

Лисковацкая К. М.

*Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия»
Харьковского областного совета, пер. Руставелли, 7, г. Харьков, Украина*

kharkivska_hgpa@ukr.net

В статье рассматриваются главные признаки ареальных фразеологизмов (фразеологическое значение, компонентный состав, грамматические категории, воспроизводимость, целостность, эмоциональность, образность, экспресивность), классификация (сравнительные фразеологизмы, каламбурные выражения, фразеологизмы, возникшие на основе метафоризации и метонимизации), исследуется периодизация фразеологии как науки в целом и ареальной фразеологии в частности, изучается опыт лексикографического описания диалектной фраземіки Б. Ларина, С. Бевзенко, А. Сагаровського, В. Ужченко и Д. Ужченко, Г.

Добролежи, В. Чабаненко и других, анализируются примеры словарных статей из наиболее известных лексикографических трудов.

Ключевые слова: фразеология, лексикография, диалект, словарная статья, классификация, периодизация.

SPECIFICS LEXICOGRAPHIC DESCRIPTION AREAL PHRASEOLOGY

Liskovatska Kh.

*Municipal establishment Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy
of the Kharkiv Regional Council*

kharkivska_hgpa@ukr.net

The dictionary description of the phraseological units has a long tradition and are known from the XVII century, although the terms «phraseological dictionary» appeared only in the 60-ies of the XXth century. Together with the appearance of the first dictionaries begins the process of establishing science on the theoretical and practical principles for compiling phraseological dictionaries. The dictionary description of the phraseological units has a long tradition and are known from the XVII century. XVII – XVIII centuries it was the time of the birth of Ukrainian phraseography. And in the collections of the second half of XIX – beginning of XX century made the first attempts to study theoretical problems phraseography and laid the foundations for further study.

There were also attempts to establish the stages of the study of East Slavic phraseology. In Particular, there A. Malinowski, the linguist, senior lecturer at Zhytomyr state agroecological University, calls the three periods:

- 1) 20-e – 40-ies of XX century – the attempt to define the place of phraseology in the circle of linguistic disciplines;
- 2) 50s – 60s – development of ideas. Vinogradov, development of the basic concepts, the development of two approaches to determining the scope of phraseology wide and narrow;
- 3) 70's- 80's – attraction to the study of phraseology in linguistic, historical, folkloric, ethnographic data, a wide genetic and typological parallels.

So, the phraseology is a rich language sources that feed the broadcast to any style orientation. Phraseological units fill the broadcast of deep freshness, gives it a rhythmic sound, lexical and syntactic elegance, perfection. They record the subtle variations of thoughts, feelings, a variety of speech quality people, give it expression, national color.

Presenting a unity of content and form, the idiom is considered as an independent unit of language that can, like other linguistic units to express its semantics, to join with other units of language in the semantic and grammatical context and, therefore, to perform an independent syntactic function.

Phraseology random acts each as a formula. It contrasted in language and speech to those units that occur in a known pattern, and according to certain rules. So, under phraseology we understand a separate independent unit of language, characterized by a similar, well-established phraseological value, composition, grammatical categories, and reproducibility.

Key words: lexicographic description, areal phraseology, theoretical and practical principles, dictionary, linguistic.

Фразеологічний фонд мови здавна привертав увагу багатьох мовознавців. Ідею про необхідність створення фразеології як самостійного розділу лінгвістичної науки обґрунтував ще у 20-х роках Є. Д. Поливанов - радянський лінгвіст, сходознавець та літературознавець, який вважав, що цей розділ «займе окремлену і стійку позицію (подібно до фонетики, морфології тощо) у лінгвістичній літературі майбутнього, коли в послідовній постановці різноманітних проблем наша наука буде позбавлена випадкових прогалин» [1, с.63]. Були також спроби встановити етапи вивчення східнослов'янської фразеології. Зокрема, Є. Малиновський - лінгвіст, старший викладач Житомирського державного агроєкологічного університету - називає три періоди:

- 1) 20-ті – 40-ві рр. XX ст. – спроба визначити місце фразеології в колі мовознавчих дисциплін;
- 2) 50-ті – 60-ті рр. – розвиток ідей В. Виноградова, розробка основних концепцій, становлення двох підходів до визначення обсягу фразеології – широкого й вузького;
- 3) 70-ті – 80-ті рр. – залучення до вивчення фразеології лінгвістичних, історичних, фольклорних, етнографічних даних, широких генетичних і типологічних паралелей [2].

Стан мовознавства на сучасному етапі характеризується посиленою увагою до проблем фразеології та фразеографії окремих діалектних масивів, у тому числі говорів і говірок української мови: буковинських (Н. Бабич), східноpodільських (М. Доленко), західноpodільських (Н. Коваленко), бойківських (М. Демський), лемківських (Г. Ступінська),

лемківських в оточенні словацьких (Н. Вархол, А. Івченко), гуцульських (М. Олійник), карпатських (В. Лавер), верхньонадністрянських (Н. Романюк), поліських (Г. Доброльожа), центрально-слобожанських (А. Сагаровський), східно-слобожанських і степових (В. Ужченко, Д. Ужченко, Р. Міняйло, І. Мілева, І. Магрицька, Л. Мельник, Т. Д'якова), запорізьких (Т. Грица).

Мета статті – з'ясувати особливості фразеології й фразеографії діалектних масивів.

Словниковий опис фразеологічних одиниць має давню традицію і відомий ще з XVII століття, хоча терміни «фразеографія», «фразеологічний словник» з'явилися лише в 60-х рр. XX століття [3]. Разом із появою перших словників починається процес становлення науки про теоретичні та практичні принципи укладання фразеологічних словників. Словниковий опис фразеологічних одиниць має давню традицію і відомий ще з XVII століття. XVII – XVIII століття – це був період зародження української фразеографії. А у збірках другої половини XIX – поч. XX ст. здійснено перші спроби дослідження теоретичних проблем фразеографії і закладено основи для подальшого її вивчення.

Особливе місце у вивченні місцевих виразів займає стаття Б. Ларіна «Про народну фразеологію» (1959). Під терміном «народна фразеологія» учений розуміє ту частину багатющої фразеології національної мови, яка і створюється, і живе в мові народних мас. Автор коментує семантику, внутрішню форму й компонентний склад багатьох фразеологічних одиниць.

Б. Ларін окреслив розмежування народної і книжної фразеології. З погляду масштабно-функціональної уживаності він виділив дві групи: загальнонародні й обласні (діалектні). Указав на необхідність визначити серед них ще підгрупи професійної фразеології.

Проте й через 15 років український мовознавець, професор С. Бевзенко зазначав, що діалектна українська фразеологія ще й досі залишається майже поза увагою українських діалектологів. Називаючи численні фразеологічні одиниці різних ареалів, автор зазначає, що фразеологізми звичайно виникають на ґрунті питомого лексичного матеріалу (літературного чи діалектного), проте можуть запозичуватись з інших джерел, найчастіше із суміжних діалектів. С. Бевзенко закликає (ще раніше за Б. Ларіна) створювати спеціальні регіональні фразеологічні словники. Цей заклик почав здійснюватися в 90-х роках.

У кожному говорі (ареалі) функціонують регіональні фразеологічні одиниці, які відсутні в загальнономовних словниках. Вони фіксувалися, документувалися й частково розглядалися ще у XIX – на поч. XX ст. в етнографічних працях О. Потєбні, К. Зіновієва, М. Номиса, Б. Грінченка, П. Чубинського, М. Сумцова, І. Франка й інших, проте найчастіше подавалися разом з лексикою або пареміями. Останнім часом ареальні фразеологічні одиниці різних говіркових зон використовували в історико-етимологічних, етнолінгвістичних та ономазіологічних працях А. Івченко, В. Коваль, В. Мокієнко, Ю. Прадід, В. Ужченко, Н. Хобзей.

Вивченню фраземіки Слобожанщини присвячене дослідження О. Плетневої. Авторка виділяє два синонімічні ряди таких висловів:

- 1) «дуже багато (про предмети, істоти, гроші, речовину)»: *чого кури не клюють, чого як цвіту в городі, чого хоч греблю гати* тощо;
- 2) «дуже багато (про роботу, справи)»: *непочатий край, кінця-краю не видно, до самої суботи* і под.

Підсумовуючи результати дослідження, О. Плетнева зазначає, що в основі фразеологізмів цієї варіантно-синонімічної групи лежать образи різного рівня складності, на що впливає різний ступінь гіперболізації фразеологічних одиниць першого ряду синонімів та різний ступінь метафоричності стійких виразів другого синонімічного ряду.

Заслужують на увагу праці мовознавців Харківського університету Т. Губаревої та В. Калашника, у яких розглядається семантична трансформація кольороназв як формантів фразеологічного значення. Дослідники дають загальну характеристику сталих виразів із компонентами, які належать до загальнономовної та діалектної фразеології.

Також свій унесок зробив мовознавець А. А. Сагаровський, об'єктом дослідження якого стала Центральна Слобожанщина, що, на його думку, фразеологічно «репрезентована набагато слабше», ніж Східна Слобожанщина, яка досить повно представлена завдяки праці В. Ужченка й Д. Ужченка. У праці «Із фразеології центральнослобожанських говірок» він ставить собі за мету продемонструвати багатство й оригінальність фраземіки Центральної Слобожанщини на прикладі уривку з можливого словника фразеологізмів, а також визначити перспективи створення такої фразеографічної праці із залученням ширшого фактичного матеріалу.

Новим етапом вивчення діалектної фразеології (90-ті роки ХХ – поч. ХХІ ст.) став їх монографічний опис, здійснений у дисертаційних роботах мовознавців Т. Грици, Р. Міняйла, Г. Доброльожі, А. Ступінської, Н. Коваленко, Н. Романюк, М. Олійник. Так, фразеологія східнослобожанських і східностепових говірок стала об'єктом дослідження Р. Міняйла. Серед фразеологічних одиниць він називає:

а) порівняльні фразеологізми (*як лом проковтнути*);

б) каламбурні вислови (*віють вітри з-під макітри*);

в) фразеологізми, що виникли на основі метафоризації й метонімізації (*ноги на вуха повісити*) [4, с.18].

Одночасно із появою перших словників, у яких фіксується фразеологічний матеріал, починається процес становлення науки про теоретичні та практичні принципи укладання фразеологічних словників.

Так, наприклад, професор, доктор філологічних наук, дослідник східнослобожанських говорів Д. Ужченко зазначає, що проблеми діалектної фразеографічної практики ще не вирішені, і це пов'язано «з відсутністю системного підходу до принципів упорядкування словників, об'єкта опису, обсягу відтворення семантики та ін.» [5]. І пропонує свій варіант упорядкування фразеологічного словника під назвою «Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу» (2002) В. Ужченка та Д. Ужченка. Він з'явився як виправлене й розширене видання попередніх фразеографічних зібрань: «Матеріалів до фразеологічного словника східнослобожанських і степових говірок Донбасу» (1993), «Фразеологічного словника східнослобожанських і степових говірок Донбасу» (1997) і «Фразеологічного словника східнослобожанських і степових говірок Донбасу» (2000) В. Ужченка та Д. Ужченка. Видання 2002 р. охоплює вирази, пов'язані з традиційним побутом, різними видами господарської діяльності, звичаями, віруваннями, обрядами, науково-технічним прогресом, живим мовленням сіл, селищ і великих промислових міст і усього налічує 4727 реєстрових одиниць [6].

До реєстру словника входять вирази:

1) які не фіксуються лексико-фразеографічними працями літературної мови: *змінити ковбасу на сало* «здійснити не вигідний обмін», *кільце в ніздрі задівати* (кому) «вгамовувати кого»;

2) відрізняються від фіксованих у нормативних працях семантичною структурою чи формальними ознаками, як-от: вирази з діалектними словами (земляний покликав (кого) «хто-небудь помер», земляний – «добрий або злий дух, що живе в землі»); вирази, які компонентним складом відрізняються від нормативних (*який комар укусив* (кого) «про того, хто розсердився невідомо чого», пор. літ. *яка муха вкусила* (кого); *білої кобили сон* «нісенітниця», пор. літ. *сон рябої кобили*); вирази з іншою порівняно з літературною мовою

семантикою або з іншим обсягом семантики (*бикам хвосту крутити* «відповідь на запитання «куди йдеш?»), коли не хочуть «признаватися», або «байдикувати»; пор. літ. «виконувати примітивну, часто брудну, непрестижну роботу») [6].

Статті розробляються за алфавітом стрижневих компонентів й одночасно за стрижневим принципом: вирази вводяться й тлумачаться на перший іменник, а в разі його відсутності – на слова інших частин мови в такому порядку: прикметник, дієслово, займенник, числівник, прислівник. Фразеологічні одиниці, отже, групуються в окремі гнізда навколо стрижневого слова [6].

Структура статті включає: реєстрову одиницю (вона подається у вихідній формі); елементи граматичної та стилістичної характеристики; словникову дефініцію; за потреби – ілюстративну частину (найчастіше речення); перелік пунктів поширення фразеологічних одиниць; історико-етимологічну довідку. Автори вдаються до порівняно нового прийому пояснення затемнених висловів – дослівної мотивації в інтерпретації інформаторів. Широко застосовується система позначок, які вказують на сферу вживання, хронологію (засіп.), поширення виразу (*рідко*; про це свідчить і кількість населених пунктів, указаних у статті); стилістичну характеристику (*зневажл., лайл.* і т. ін.); сферу первісного функціонування (особливо гірн.). На відміну від інших, у цьому словнику часто подаються історико-етимологічні довідки, які можна використати як матеріал для етимологізування ареальних фразеологічних одиниць. Список населених пунктів доповнюється списком найактивніших інформаторів [6].

Зразок розміщення й розробки статей:

БОРЩ (борщі) помішати. Виявити зникнення курки, качки і т. ін. В основі виразу – побутовий факт перевірки борщів у сусідів, яких підозрюють у крадіжці.

Борщ сімнадцятого року, ірон. Несвіжа страва.

Гадити в борщ. Бути невдячним.

І борщ жиром запливе. Дуже довго щось робити.

У борщі вуха мочити. Не хотіти їсти. [6].

В. Чабаненко - мовознавець, доктор філологічних наук, професор, дослідник наддніпрянських говірок - пропонує свій принцип укладання фразеологічного словника на прикладі своєї праці – «Фразеологічного словника говірок Нижньої Наддніпрянщини» (2001). Словник уміщує близько 3000 фразеологічних зрощень, єдностей, сполучень та «інших фразеологізованих висловів», зібраних протягом 1952 – 1998 рр. у Дніпропетровській, Запорізькій і Херсонській областях, і доповнений висловами з фольклорно-етнографічних та діалектологічних записів І. Манжури, Я. Новицького, Д. Яворницького, О. Курило та ін. Реєстр словника становлять насамперед розмовно-просторічні ареальні фразеологізми, як-от: тельнякати язиком (базікати), тіки кавкнуть (пропасти, здохнути) та ін. Особливо розгалужені синонімічні ряди на означення понять «товстий» (пояс не сходиться, смальцю за шию налили), «байдикувати» (піти на хутір бабочок ловить, терти шандуру), а також понять «дурний», «п'яний», «збожеволіти» тощо. Значну частину реєстру складають рибальські вислови: іти кийлом (іти косяком), цідить воду (безрезультатно рибалити), піймать циганку (нічого не піймати). А фразеологічні одиниці подаються у вихідних формах і включають: 1) реєстрову одиницю; 2) елементи граматичної характеристики (дуже рідко); 3) словникову дефініцію; 4) текстові ілюстрації; 5) місце запису або джерела. Зрідка подається історико-етимологічна довідка [7].

Завершують словник додатки, які включають «Каламбури й нісенітничі», «Діалогічні каламбури і дотепи», «Гости» тощо. Фразеологічні звороти наводяться в алфавітному порядку, а це дещо утруднює користування словником, якщо зважати на варіантність фразеологізмів і переважно вільний порядок компонентів [7].

Зразок розміщення й розробки статей:

Аби лиш кавичка – тільки б для звіту // Що ти думаєш, що йому справді ця книжка треба? Та йому вона аби лиш кавичка. Ото й усе... (Княз.).

Або дай, або вирве – про нахабну, дуже настирливу людину, що в своїх домаганнях не гребує ніякими засобами // Хіба ти не знаєш Миколи? То там такий, що або дай, або вирве! Лучче не спорь із ним (Ол.) [7].

Є ще один приклад фразеографічної праці – це словник «Красне слово – як золотий ключ: постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся та суміжних територій» (2003) Г. Доброльожі, кандидата філологічних наук, старшого викладача Житомирського педуніверситету. Він містить 8 тис. порівнянь, переважно двочленної будови (пустий як бочка), однак зустрічаються й одночленні структури (порівняльний сполучник + об'єкт порівняння).

Постійні порівняння розподілені за тематикою між одинадцятьма розділами.

Зразок розміщення й розробки статей:

ледачий, недбалий

працює як ворон рахує;

як в павутинні та *моховинні*;

як мавпа над газетою;

як на дощі горить;

як попів наймит [7].

Отже, фразеологізми – це невичерпні мовні джерела, які живлять мовлення будь-якої стильової зорієнтованості. Фразеологізми наповнюють мовлення глибинною свіжістю, надають йому художнього звучання, лексичної й синтаксичної витонченості, довершеності. Вони фіксують найтонші відтінки думок, почуттів, найрізноманітніші якості мовлення людей, надають йому виразності, національного колориту.

Становлячи собою єдність змісту і форми, фразеологізм розглядається як самостійна одиниця мови, здатна, як і інші мовні одиниці, виражати свою семантику, вступати з іншими одиницями мови в смислові та граматичні зв'язки, а значить, виконувати самостійну синтаксичну функцію.

Фразеологічна одиниця виступає в кожному випадкові як готова формула. Вона протиставляється у мові та мовленні тим одиницям, які виникають за відомим зразком і за певними правилами.

Отже, під фразеологізмом ми розуміємо окрему самостійну одиницю мови, що характеризується фразеологічним значенням, компонентним складом, граматичними категоріями, відтворюваністю.

Спираючись на дослідження науковців, можна стверджувати, що фразеологізми мають свою форму, зміст і такі ознаки:

- 1) фразеологічне значення;
- 2) компонентний склад;
- 3) граматичні категорії;
- 4) відтворюваність;
- 5) цілісність;
- 6) емоційність, образність, експресивність, оцінність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванов В. В. Лингвистические взгляды Е. Д. Поливанова / В. В. Иванов // Вопросы языкознания. – 1957. – № 3. – С. 55-76.
2. Малиновский Е. А. История изучения проблем фразеологии в русском языкознании / Е. А. Малиновский / [Электронный ресурс]. – Ташкент, 1991. – Режим доступа : <http://books.google.com.ua/books>
3. Самойлович Л. В. Українська фразеографія XIX – поч. XX ст. [Електронний ресурс] : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Самойлович Любов Василівна ; Таврійський національний ун-т ім. В. І. Вернадського. – Сімф., 2000. – 200 с. – Режим доступу : <http://referatu.net.ua/referats/7569/179908>
4. Міняйло Р. В. Активні процеси в ареальній фразеології сходу України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 01 «Українська мова» / Р. В. Міняйло. – Донецьк, 2001. – 19 с.
5. Ужченко Д. Лексикографічне опрацювання ареальної фразеології : досвід і проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ling/2011_3_1/23.pdf
6. Ужченко В. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу: 6019 фразеологізмів / В. Ужченко, Д. Ужченко / 5-е вид., перероб. й доп. – Луганськ : Альма-Матер, 2005. – 348 с.
7. Чабаненко В. А. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянщини / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя : Фірма «Стат і К», 2001. – 200 с.

REFERENCE

1. Ivanov V. V. Lingvisticheskie vzglyady E. D. Polivanova// Voprosyi yazyikoznaniya, 1957, № 3, P. 55-76.
2. Malinovskiy E. A. Istoriya izucheniya problem frazeologii v russkom yazyikoznani. Tashkent, 1991 [elektronniy resurs: <http://books.google.com.ua/books>]
3. Samoylovich L. V. Ukrayinska frazeografiya XIX – poch. XX st.: Dis. kand. filol. nauk: 10.02.01/ Samoylovich Lyubov Vasilivna; Tavriyskiy natsionalniy un-t im. V. I. Vernadskogo. – Simf., 2000. – 200 p. [elektronniy resurs: <http://referatu.net.ua/referats/7569/179908>]
4. Minyaylo R. V. Aktivni protsesi v arealnoy frazeologiyi shodu Ukrayini: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk: spets. 10. 02. 01 «Ukrayinska mova»/ R. V. Minyaylo. – Donetsk, 2001. – 19 p.
5. Uzhchenko D. Leksikografichne opratsyuvannya arealnoyi frazeologiyi: dosvid i problemi [elektronniy resurs: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ling/2011_3_1/23.pdf]
6. Uzhchenko V., Uzhchenko D. Frazeologichniy slovník shidnoslobozhanskih i stepovih govirok Donbasu: 6019 frazeologizmiv. – 5-e vid., pererob. y dop. – Lugansk: Alma-Mater, 2005. – 348 p.
7. Chabanenko V. A. Frazeologichniy slovník govIrok Nizhnoyi Naddnipryanshini. – Zaporizhzhya: Firma «Stat I K», 2001. – 200 p.